

Notat til R 5/14

Fra: Arne Vestbø
Vår referanse: 14/462-6
Dato: 01.12.2014

Nye retningslinjer for innkjøpsordningen for skjønnlitteratur fra 2015

Kulturrådet har bedt Faglig utvalg for litteratur foreta en gjennomgang av samtlige litteraturstøtteordninger i løpet av perioden 2014-2015. Fagutvalget har i 2014 konsentrert seg om de to skjønnlitterære innkjøpsordningene for ny norsk skjønnlitteratur (for voksne og for barn og unge). Vedlagt følger utfyllende notat og forslag til retningslinjer (med tre vedlegg).

Tilråding:

Nye retningslinjer for innkjøpsordningen for skjønnlitteratur med virkning fra 2015 vedtas.

01.12.14

Utfyllende notat om endringer i de automatiske innkjøpsordningene

Dette notatet utdyper forslaget om nye retningslinjer for innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur fra 2015. Retningslinjene er ment å erstatte de to eksisterende avtalene for innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne og innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge. I notatet gjennomgås først bakgrunnen for endringsforslaget, en stadfesting av det automatiske prinsipp og til slutt presenteres de åtte hovedendringene som foreslås.

Bakgrunn

I Regjeringens politiske plattform fra Sundvollen heter det at den ønsker å «føre en litteraturpolitikk der de viktigste målsettingene er å ivareta norsk språk og litteratur gjennom å legge til rette for god fremvekst av nye forfatterskap og tilgjengelighet for leseren.» Faglig utvalg for litteratur mener at en videreutvikling av innkjøpsordningene vil være den beste måten å bidra til å nå dette målet på.

Formålet med innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne (1965) og for barn og unge (1966) har vært å styrke norsk språk og litteratur. Alle evalueringer og analyser som er gjort, viser at formålet er innfridd. Innkjøpsordningene har vært effektive litteraturpolitiske tiltak, som gjennom ett og samme vedtak om innkjøp har sikret minst tre gevinster som har bidratt til oppnåelsen av den overordnede målsettingen:

forfatterinntektene har blitt styrket

all ny norsk skjønnlitteratur er blitt gjort tilgjengelig for alle lesere gjennom deres lokale biblioteker

utgiverne har fått en form for økonomisk trygghet som har satt dem i stand til å utgi en relativt stor tittelbredde samt satse på oppbyggingen av nye, norske forfatterskap

Ordningene har vært regulert etter avtaler mellom Kulturrådet og organisasjonene i bokbransjen. Senere har det kommet til selektive ordninger for andre sjangre skåret over samme lest: oversatt litteratur (1990), sakprosa for barn og ungdom (1996), sakprosa for voksne (2005), tegneserier (2012) og oversatt sakprosa (2013).

Kulturrådet har i 2014 tatt initiativ til en gjennomgang av alle litteraturstøtteordningene og innkjøpsordningene i særdeleshet. Formålet med gjennomgangen har ikke vært å spare penger. Men i de snart femti årene som har gått siden den første innkjøpsordningen for skjønnlitteratur ble opprettet, har den i liten grad vært endret. Selv om den overordnede målsetningen står fast, er det grunn til å se på om virkemidlene fremdeles treffer så godt som de bør. For siden 1965 har innkjøpsordningenes omgivelser gjennomgått store forandringer. Blant annet har det funnet sted en radikal nedgang i bibliotekavdelinger, en betydelig digital utvikling og en økt kommersialisering av bokbransjen med en konsentrering av oppmerksomhet rundt få titler. Selv om målsettingene med innkjøpsordningene står fast, er det ingen grunn til å legge skjul på at enkelte sider ved dem i den senere tid har vært gjenstand for debatt:

Er antallet eksemplarer som kjøpes inn til bibliotekene for høyt i og med nedgangen i biblioteksavdelinger?

Hvor mange eksemplarer bør man tilby bibliotekene innenfor hver enkelt sjanger?

Er kvaliteten på de bøkene som kjøpes inn, alltid god nok?

I hvilken grad når innkjøpsordningsbøkene faktisk ut til sine lesere?

Hvordan kan man forenkle betalingene, slik at man unngår kompliserte utregningssystemer og bruk av avkorting?

Hører e-bøker hjemme under innkjøpsordningene?

I tillegg har Faglig utvalg for litteratur sett behov for å vurdere om det kan foretas noen administrative forenklinger og justeringer.

Gjennomgangen har så langt konsentrert seg om de to automatiske innkjøpsordningene for norsk skjønnlitteratur for voksne og for barn og unge. Faglig utvalg for litteratur har vært i dialog med og fått innspill fra biblioteksektoren, vurderingsutvalgene og ankenemndene for lyrikk og prosa, dramatikk og barne- og ungdomslitteratur, samt forfatter- og utgiverorganisasjonene. I de følgende rådsmøter vil det legges fram forslag om endringer og justeringer også for de øvrige innkjøpsordningene og andre litteraturstøtteordninger.

Kulturrådet bør gjennomføre en evaluering av endringene relativt raskt, og være åpne for at justeringer bør foretas på enkelte felt, som for eksempel når det gjelder betalingsmodeller og e-bokutlån.

Det automatiske prinsipp opprettholdes

Litteraturutvalget mener det er essensielt å bevare det automatiske prinsippet i den nye skjønnlitterære ordningen. Selv om oppmerksomheten på kvalitet økes, skal alt som vurderes som godt nok kjøpes inn. Det finnes flere grunner for at Faglig utvalg for litteratur går inn for å opprettholde automatikken i ordningene:

- liten risiko for at utgivere forsøker å tilpasse sine utgivelser i forhold til mulig innkjøp
- midlene som bevilges innkjøpsordningene, vil i så stor grad som mulig anvendes til innkjøp av bøker og distribusjon av disse, og ikke til å finansiere en økt arbeidsmengde i vurderingsutvalgene som følge av at man innfører selektive ordninger. Ordningene bør være så enkle og ubyråkratiske som mulig.
- innkjøpsordningsbøkene kommer raskt ut i bibliotekene og bidrar til å imøtekomme bibliotekene og lesernes behov for aktualitet.
- utgiverne vil ha nødvendig forutsigbarhet som gjør at de våger å satse på bredde i utgivelsene sine og fortsette arbeidet med å utgi og utvikle nye forfatterskap.

Det siste punktet kan illustreres med mange eksempler fra norsk samtidslitteratur. Vi tar oss tid til å komme med to relativt ulike her:

Én av Norges mest solgte og anerkjente forfattere, Per Petterson, debuterte i 1987. Først i 1996 hadde han et gjennombrudd som forfatter, da han ble innstilt til Nordisk Råds litteraturpris for romanen *Til Sibir*. Det var imidlertid i 2003, altså seksten år etter debuten, at han fikk et kommersielt gjennombrudd, med *Ut og stjele hester*. *Til Sibir* solgte under 3000 eksemplarer totalt, *Ut og stjele hester* solgte over 250 000 eksemplarer.

Mona Høvring, en annen anerkjent forfatter, men på langt nær like kjent som Petterson, debuterte i 1998 med diktsamlingen *IHK!! Ein dialog*, og har siden skrevet flere diktsamlinger og tre romaner. Høvring har mottatt flere priser, men først i 2013 fikk hun større oppmerksomhet, da hun utga den kritikerroste romanen *Camillas lange netter*. For den ble hun som den ene av de to norske nominerte til Nordisk Råds litteraturpris. *Camillas lange netter* er imidlertid foreløpig ingen salgssuksess, og så langt er den trykket i 2900 eksemplarer. For forlaget var innkjøpsordningen vesentlig for at de kunne tenke langsiktig i arbeidet med Pettersons forfatterskap, det samme gjelder for den fortsatte satsningen på en kvalitetsforfatter som Høvring.

Hovedendring 1: Én innkjøpsordning for skjønnlitteratur basert på retningslinjer

Innkjøpsordningene for skjønnlitteratur for voksne og for barn og unge slås sammen til én ordning. Slik kan man lettere se skjønnlitteraturen i sammenheng, selv om dette først og fremst er et administrativt grep. De ulike vurderingsutvalgene opprettholdes for hver sjanger, med noen justeringer (se mer under hovedendring 3).

Den nye innkjøpsordningen vil basere seg på retningslinjer istedenfor det man tidligere har kalt avtaler. Tidligere har det vært framforhandlet avtaler mellom Kulturrådet og de ulike organisasjonene, men Kulturrådet har uansett hatt den endelige vedtaksmyndighet. I forbindelse med denne gjennomgangen mener Faglig utvalg for litteratur at det er riktig å presisere dette forholdet ved å bruke begrepet «retningslinjer» om utformingen. Utbetalingene i Kulturrådets ordninger er til enhver tid avhengige av Stortingets tildeling av midler og dermed i praksis utenfor Kulturrådets kontroll. Dette har tidligere ført til at opprinnelige avtaler som er inngått med forlagene om utbetalinger ikke, har kunnet overholdes. Det er ikke ønskelig å videreføre et slikt system.

Til tross for at man går bort fra en partsfremhandlet avtale, vil hvert enkelt innkjøp fremdeles være å anse som en kontrakt som inngås mellom Kulturrådet og det enkelte forlag. Retningslinjenes punkt 10 forplikter forlagene med tanke på forfatterutbetaling og levering av bøker på samme måte som tidligere: «Ved søknad erkjenner og aksepterer søker de vilkår og betingelser som fremgår av søknadsskjemaet og retningslinjene som hører til innkjøpsordningen.»

Det har tidligere vært mulig å melde på bøker i to kategorier. Den ene kategorien har omfattet forlag organisert i Forleggerforeningen, den andre har omfattet uorganiserte forlag. Mens organiserte forlag har være forpliktet til å sende inn bøker og fakturere dem før de har blitt vurdert av

Kulturrådet, har uorganiserte forlag ventet på ferdig vurdering før eventuell innsending og fakturering har blitt gjort. Skillet mellom organiserte og uorganiserte tas nå bort, men det opprettholdes to kategorier. (punkt 6). Kategori 1 følger det automatiske prinsippet fullt ut, og forlagene kan forhåndsfakturere bøker mot å sende dem direkte ut til folkebibliotekene på utgivelsesdato (som medlemsforlagene i regelen har gjort tidligere). Kategori 2 omfatter forlag som mot et gebyr på kr 10 000 per bok vil få bøkene sine forhåndsvurdert. Kategori 2-forlag skal dermed ikke sende inn bøker før vedtak er endelig fattet. Innenfor et kalenderår må et forlag operere med samme kategori for samtlige påmeldinger. Kulturrådet bør anmode forlag til i størst mulig utstrekning å benytte seg av kategori 1. Dersom bruken av kategori 2 blir langt mer utstrakt enn den er i dag, må man vurdere å slette denne kategorien fra 2016.

Når innkjøpsordningene fra nå av vil bli basert på retningslinjer, oppfatter Faglig utvalg for litteratur at det er viktig å ha med et punkt i retningslinjene som fremhever viktigheten av at relevante organisasjoner blir hørt i forbindelse med endringer av retningslinjene (punkt 2). Disse organisasjonene vil ha betydelig kunnskap om de litteraturpolitiske virkemidlenes treffsikkerhet når nye retningslinjer og modellene for betaling utformes og eventuelt revideres.

Hovedendring 2: Permanent inkludering av e-bøker til alle folkebibliotek

Faglig utvalg for litteratur mener e-bøker hører hjemme under innkjøpsordningene. Siden 2012 har rådet hatt et prøveprosjekt med parallelt innkjøp av e- og p-bøker under innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne, og til R 5/14 foreligger det en delrapport om dette prosjektet. Bibliotekene ønsker sterkt e-bøker under samtlige innkjøpsordninger, og Kulturdepartementet har i forslag til statsbudsjett for både 2014 og 2015 lagt vekt på at det er ønskelig å inkludere e-bøker til barn og unge. I og med hovedendring 2, imøtekommes ønsket om inkludering av skjønnlitteratur for både voksne og barn og unge som e-bøker i innkjøpsordningen.

I Sundvollen-erklæringen heter det videre at «Regjeringen vil forberede bibliotekene på en digital hverdag på en måte som ikke undergraver næringsdrivendes muligheter til å leve av kultur. Regjeringen vil sikre fortsatt gratis utlån av litteratur.»

Salget av e-bøker utgjør ikke en stor andel av litteratursalget i Norge, men det er ingen tvil om at det råder en betydelig usikkerhet når det gjelder utviklingen i det kommersielle e-bokmarkedet. I det siste har også strømmetjenester for litteratur blitt lansert, tjenester som vil ha en annen innretning enn både e-boksalget og e-utlånet, og som kanskje vil kunne treffe leserne og markedet på en annen måte enn disse gjør. Med dette som bakteppe og med tanke på at forsøksordningen ennå ikke er evaluert annet enn gjennom en delrapport, er det viktig å understreke at litteraturutvalgets forslag til endringer når det gjelder e-bokutlån, ikke kan anses for å være endelige. Kulturrådet må arbeide videre med hvordan e-bøker skal ivaretas under innkjøpsordningene. Faglig utvalg for litteratur er klar over at mange biblioteker ønsker seg flere lisenser til utlån, og etter hvert kanskje også en annen innretning på utlånet enn det har i dag. Den videre gjennomgangen av de andre innkjøpsordningene vil også se på muligheten for å inkludere flere sjangere i e-utlånet.

Faglig utvalg for litteratur er enige i at e-utlånet og det kommersielle e-bokmarkedet må kunne fungere side om side. Dette understrekes også i Colbjørnsens delrapport om prøveprosjektet. Rapporten viser at det i prøveprosjektet er tre ulike utlånssystemer: eBib, eBokBib og Weblån. Utlånssystemene varierer med tanke på hvor lenge låneren kan beholde en bok, hvor mange bøker det er mulig å låne samtidig, om det er mulig å fornye bøkene, om tilbakeleveringen kun skjer automatisk eller om denne også kan skje manuelt. Konsekvensene av dette må ses nærmere på når e-utlånet skal videreutvikles. Faglig utvalg for litteratur mener i første omgang at Kulturrådet, som i prøveprosjektet, bør fortsette med å kjøpe inn 70 e-boklisenser. Innkjøpet av e-boklisenser gjøres samtidig permanent og utvides til å gjelde barn og unge. Antallet e-boklisenser bør så fortløpende evalueres, både i sammenheng med utviklingen i bokmarkedet og med tanke på utlånssystemene og de begrensninger som finnes i disse.

De nye retningslinjene vil presisere at titlene som kjøpes inn, gjøres tilgjengelig for leserne både på papir og digitalt (punkt 9). Hvis en tittel kommer ut som både e- og p-bok i løpet utgivelsesåret, skal den leveres i begge formater til Kulturrådet. Det innføres klare insentiver for å styrke e-bokutviklingen i hele den nye ordningen ved at en andel av betalingen gjøres avhengig av at forlaget leverer titlene i begge formater. Unntaket er bildebøker, som foreløpig ikke vil ha krav om e-boklevering.

Under prøveprosjektet har e-bøkene blitt distribuert gjennom sju delprosjekter. Når tilgang på e-bøker gjøres permanent, må hele befolkningen inkluderes. Det er naturlig at lisensene fremdeles holdes innenfor visse geografiske avgrensninger, og litteraturutvalget mener at på det nåværende tidspunkt er fylkesnivået en naturlig avgrensning. Dette er diskutert grundig med Nasjonalbiblioteket. Fylkesbibliotekene bør få tildelt et visst antall lisenser som de har ansvar for å sørge for blir tilgjengelige for samtlige innbyggere innenfor sitt område. Fordelingen av e-boklisenser vises i vedlegg 3 til retningslinjene.

Forleggerforeningen og Bibliotekforeningen har tidligere år drøftet om en lisens for e-utlån skal ha en tidsavgrensning, det vil altså si om den innkjøpte e-boka etter en viss tid må slettes eller eventuelt fornyes. I den skjønnlitterære ordningen skal e-bøker (lisenser) som kjøpes inn i 2015 automatisk løpe i de 5 årene biblioteket ut fra retningslinjene er pålagt å gi tilgang til disse (se retningslinjene punkt 9). Dette betyr ikke at Faglig utvalg for litteratur mener at en lisens i innkjøpsordningene automatisk skal ha en tidsavgrensning, men at det er riktig å avvente med å konkludere utover de 5 første årene, til det foreligger noe mer erfaring fra e-utlån. I årene framover blir det viktig å finne ut hvordan backlist-litteraturen i e-bokformat kan og bør ivaretas av bibliotekene, og om dette skal ses i sammenheng med innkjøp gjennom innkjøpsordningene. Faglig utvalg for litteratur ser at etter hvert som oversatte e-bøker også innlemmes i innkjøpsordningene, er det viktig å få avklart om avtaler med utenlandske rettighetshavere eller norske oversettere kan ha innvirkning på varigheten av en lisens.

Hovedendring 3: Ny betalingsmodell

Betalingsmodellen beskrives i punkt 8 i retningslinjene og konkretiseres i vedlegg 2.

Arkpris, avkorting og royaltyrefusjon avvikles, og betalingsmodellene forenkles betydelig. Betalingen vil nå baseres på standardpriser for både forlag og forfatter (evt illustratør/gjendikter) på tittelnivå. Utgangspunktet for de nye standardprisene er de avtalte arkprisene for 2014. Summen som utbetales forlagene vil avkortes dersom leveransen kun inneholder ett format, med visse unntak for særskilte sjangre (se mer under hoveddendring 2 over).

Forlaget vil få hele summen i én utbetaling, og det vil være øremerket hvor mye som skal gå til forfatteren. Merverdiavgift for e-bøker har ikke blitt tatt med i beregningen av andeler, men spesifiseres i utbetalingsbeløpet fra Kulturrådet.

Forfatterens andel av kulturfondsutbetalingen vil i de fleste tilfeller økes på bekostning av utgiverens. Levekårsundersøkelsen som ble gjort blant kunstnerne i 2006 viste at forfatterinntekter er lave i forhold til resten av befolkningen. Kulturrådet anser forfatterne som kjernen i utviklingen av den framtidige norske litteraturen, og ser nødvendigheten av at innkjøpsordningene bidrar til å sikre deres økonomi.

I betalingsmodellen vil det også innføres en egen tilskuddskategori for barne- og ungdomslitteratur på nynorsk. I Regjeringens politiske plattform står det at man vil «støtte opp under begge målformene som hovedmål». Det er en kjensgjerning at nynorsken står svakest i det norske bokmarkedet. Det er blant annet langt færre nynorsklesere enn bokmålslesere, det potensielle markedet for nynorsk litteraturen er altså mindre enn for bokmålslitteraturen. Særlig sårbart er dette for barn og unge med nynorsk som hovedmål, fordi markedsgrunnlaget er for lite til å opprettholde et utgivelsesmangfold. Kulturrådet har over lengre tid hatt en egen støtteordning for nynorsk, og der har en såkalt grunnstøtte til barne- og ungdomslitteratur på nynorsk blitt utbetalt for innkjøpte titler etterskuddsvis. Ved å flytte midler fra denne avsetningen inn i innkjøpsordningen, får vi både til en effektivisering av støtteordningene, og vi sikrer på en bedre måte enn i dag at det først og fremst er litteratur på nynorsk av en viss kvalitet som får støtte. I 2013 ble det kjøpt inn 25 barne- og ungdomsbøker på nynorsk. Avsetningen til nynorsk litteraturstøtte i 2014 er på kr 2 mill.

Hoveddendring 4: Ny fordelingsnøkkel for distribusjon

Under innkjøpsordningen for voksen skjønnlitteratur kjøpes det i dag inn 1000 eksemplarer (930 p-bøker og 70 e-bøker) som fordeles til folkebibliotekene. Under barne- og ungdomsbokordningen kjøpes det inn 1550 papireksemplarer. Antall eksemplarer til voksenordningen har ligget på 1000 siden oppstarten i 1965, mens barne- og ungdomsbokordningen begynte på 500 eksemplarer i 1966, fikk en økning til 1000 i 1978 og ytterligere forsterkninger i 1987 og 1988. I forbindelse med dette ble 550 skolebibliotek inkludert som mottakere, i tråd med ønsket fra Stortinget.

Siden opprettelsen av den skjønnlitterære innkjøpsordningen er antall biblioteksavdelinger kraftig redusert. Så sent som i 1990 fantes det fremdeles 1247 bibliotekavdelinger, men 23 år senere, i 2013, fantes det 715 avdelinger fordelt på 429 kommuner. Per i dag finnes det derfor også enkelte andre mottakere av bøker gjennom innkjøpsordningene, som for eksempel videregående skoler og læresteder i utlandet.

Uansett om en støtter eller ikke støtter disse nedleggelsene, har de åpnet for en diskusjon om hvorvidt det kjøpes inn for mange eksemplarer av kulturfondsbøkene i forhold til antall filialer. Denne diskusjonen har ifølge Faglig utvalg for litteratur til en viss grad vært berettiget. Det må likevel sies at en del av titlene har det vært stor interesse for. Disse titlene har bibliotekene mer enn gjerne mottatt alle eksemplarene av, særlig gjelder dette allerede populære forfattere på voksenordningen og sannsynligvis flertallet av bøkene på barne- og ungdomsbokordningen. Det finnes imidlertid i dag ikke statistikk på dette.

Kulturrådet har i samråd med Nasjonalbiblioteket gått gjennom fordelingen av papireksemplarer og sett på det reelle behovet for Kulturfondsbøker i bibliotekene. Når en skal fordele eksemplarer på ny, må man imidlertid i tillegg til antall biblioteksavdelinger også ta hensyn til kommunenes størrelse og folketall. Vedlegg 3 inneholder forslaget til fordeling for voksenbøker og for barne- og ungdomsbøker. Denne fordelingen vil fortsatt være gjenstand for justeringer i dialog med bibliotekene. I tillegg til settene med papirbøker bør altså samtlige kommuner få tilgang på e-bøker, som beskrevet under hovedendring 4.

Litteraturutvalget vil understreke at det er bibliotekenes evne til å formidle den litterære bredden til sine lesere som gjør dem til naturlige hovedmottakere av kulturfondsbøkene. 703 papireksemplarer og 70 e-bøker av ny norsk skjønnlitteratur for voksne vil være nødvendig for å dekke behovet i norske folkebibliotek. I tillegg viderefører man utsendelsen av voksen skjønnlitteratur til læresteder i utlandet. Disse bøkene er svært viktige når det gjelder utdanning og rekruttering av oversettere av norsk litteratur.

Både i media og i Faglig utvalg for litteratur har det pågått en diskusjon om hvorvidt etterspørselen etter barne- og ungdomsboklitteratur er større enn for skjønnlitteratur for voksne, og om dette bør reflekteres i antall eksemplarer som kjøpes inn. Innspillene til fagutvalget har vært sprikende på dette punktet. Det er imidlertid ingen tvil om at svært mange, både i biblioteksektoren og utenfor, har tatt til ordet for at det er viktig å opprettholde innkjøpet av barne- og ungdomsbøker, til tross for nedgangen i folkebiblioteksavdelinger. Ikke minst med tanke på litteraturens betydning for utviklingen av barn- og unges leseferdigheter. Da innkjøpsordningene i sin tid ble opprettet, var bakgrunnen at utgivelsesmangfoldet i norsk litteratur var i ferd med å forsvinne på grunn av manglende etterspørsel. Norske lesere kjøpte heller billige oversettelser fra engelsk, ble det sagt. Innkjøpsordningenes målsetting er fortsatt å opprettholde et utgivelsesmangfold på norsk og å gi norske lesere tilgang til bokbredden gjennom folkebibliotekene. Det gjelder både litteratur for voksne og for barn. Dersom det er mulig å opprettholde tilbudet til barn og unge uten at dette går på bekostning av målsettingen i noen av de andre innkjøpsordningene, mener imidlertid Faglig utvalg at det er viktig å gjøre det. Det handler nettopp om viktigheten av å gi alle barn og unge lik tilgang på litteratur, og samme mulighet til å utvikle leseglede og leseferdigheter. Det er ingen tvil om at folkebibliotekene er den mest profesjonelle arenaen for formidling av litterær bredde for alle målgrupper, men det er likevel viktig at også skolebibliotekene mottar de bøkene de i dag får tilbud om. Vedtar Stortinget budsjettforlikets tilleggsbevilgning på 5 millioner kroner, gjør de dette mulig. I dag mottar skolebibliotekene sine sett via folkebibliotekene, som i de aller fleste tilfeller vil kunne vurdere skolebibliotekenes muligheter til å ta imot og formidle det mangfoldet disse bøkene representerer. Selv om denne ordningen fungerer godt, mener imidlertid Faglig utvalg for litteratur at det bør foretas en kartlegging av skolebibliotekenes behov for og evne til å motta ny norsk

skjønnlitteratur, og at det blir sett på om det er behov for at det opprettes en egen innkjøpsordning for skolebibliotek.

Hovedendring 5: Kvalitetskravene tydeliggjøres og skjerpes

Det har vært en diskusjon rundt kvaliteten til enkelte av bøkene som kjøpes inn gjennom Kulturfondet. Diskusjonen har til en viss grad dreid seg om hvorvidt det utgis og kjøpes inn for mange bøker, og om det eventuelt går ut over kvaliteten på en del av utgivelsene. Spørsmål har vært reist om det er mulig å utnytte innkjøpsordningene ved å utgi og melde på bøker som det burde vært arbeidet langt mer med. Diskusjonen i Faglig utvalg for litteratur har dreid seg om hvordan man kan hindre at slike ting eventuelt skjer. Det er viktig at innkjøpsordningene bidrar til økt kvalitet i norske utgivelser og ikke det motsatte.

De nye retningslinjene for den skjønnlitterære innkjøpsordningen vil understreke at den håndverksmessige og kunstneriske kvaliteten i et verk skal diskuteres før ethvert innkjøp (punkt 7). Alle som melder på titler i denne ordningen må være klar over at denne diskusjonen vil bli ført. I tillegg må forlagene dokumentere redaksjonelt arbeid (punkt 5). Et av formålene med innkjøpsordningene er å bidra til å at forlagene våger å satse på nye forfatterskap og bredde i utgivelsene sine, men innkjøpsordningene skal også bidra til at forlagene bruker tid på å utvikle gode redaksjoner og prioriterer det redaksjonelle arbeidet som er nødvendig om det skal utgis ny kvalitetslitteratur på norsk. Dersom forlagene ikke gjør disse prioriteringene, vil det kunne føre til at flere titler enn tidligere underkjennes.

I forkant av Kulturrådets gjennomgang av innkjøpsordningene pågikk det en diskusjon som handlet om hvorvidt kriminallitteratur i seg selv holder for dårlig kvalitet, både håndverksmessig og gjennom det redaksjonelle arbeidet som er gjort. Faglig utvalg for litteratur mener at enhver sjanger må vurderes utfra sjangerspesifikke forhold. Men ulike sjangre skal ikke settes opp mot hverandre, og fagutvalget ønsker ikke å ekskludere krim som sådan fra innkjøpsordningen. Om det finnes en del av kriminallitteraturen som ikke er god nok, så skal den ikke bli innkjøpt. Av dette følger også at kvalitetskrim fortsatt vil kjøpes inn, slik lesere og bibliotek også har gitt uttrykk for at de ønsker.

Hovedendring 6: Ankenemndene avvikles

Dette punktet henger delvis sammen med det foregående som omhandler kvalitet. Særlig Ankenemnda for skjønnlitteratur for voksne mener selv at den ikke er relevant lenger, og mener det er tilnærmet umulig å vurdere litteratur etter en kvalitetsnorm som baserer seg på komparative lesninger de ikke har gjort. Avviklingen av ankenemndene er imidlertid også begrunnet med effektivitetshensyn. I 2013 tok Ankenemnda for skjønnlitteratur for voksne anken til følge i 9 av 48 tilfeller. Når det gjaldt barne- og ungdomslitteratur, tok ankenemnda 7 av 42 anker til følge. Til tross for at ankenemndene har vært viktige i konkrete enkelttilfeller, mener Faglig utvalg at disse midlene bør kunne anvendes til å forsterke andre deler av innkjøpsordningen. Ankenemndene har i

dag anslagsvis en kostnad på i underkant av kr 500 000 knyttet til utvalgsarbeid og rundt kr 2,5 mill med tanke på omgjøring av vedtak.

Samtidig med at ankenemndene avvikles, utvides vurderingsutvalgene med ett medlem. Dette gjøres delvis fordi sammensetningene av vurderingsutvalgene vil bli viktigere uten ankenemnder. Utvalgene skal kunne representere en bredde i litteratursyn og kunnskap om ulike sjangre. Kulturrådet bør innhente innspill fra relevante organisasjoner når disse utvalgene skal settes sammen, både når det gjelder konkrete forslag på medlemmer, og når det gjelder miljøer med relevant kompetanse. Arbeidet med å se disse innspillene i sammenheng må så gjøres i Kulturrådet. Det nye systemet skal i tillegg gi vurderingsutvalgene anledning til å la seg forsterke med en suppleant med relevant kompetanse der de mener det er tvil om kvaliteten på de oppmeldte titlene er god nok for innkjøp (punkt 7). Som tidligere kan det hentes inn faglige konsulentuttalelser dersom utvalget har behov for det (for eksempel ved gjendiktninger o.l.).

I forbindelse med avvikling av ankenemndene bør Kulturrådet få oversendt referater fra vurderingsutvalgene.

Hovedendring 7: Inkludering av visuell litteratur

Bildebøker har vært inkludert på barne- og ungdomsordningen i lang tid, men slike har foreløpig ikke vært med under voksenordningen. Utviklingen av skjønnlitteraturen viser imidlertid at stadig flere verk tar i bruk visuelle elementer og at bildeboka også har vokst fram som en sjanger med voksne som målgruppe. Kulturrådet bør åpne for en slik utvikling, slik at ikke formelle krav stopper eventuelle innkjøp av interessante og gode litterære verk. Formuleringen om at bøker skal fremstå som «helhetlige litterære verk» er ment å dekke dette (punkt 3). Dette kravet vil naturligvis også gjelde for bøker som utelukkende består av tekst.

Kulturrådet opprettholder en egen innkjøpsordning for tegneserier.

Hovedendring 8: Økt formidling og aktualitet i ordningene

Det er et økende behov for formidling av den litterære bredden som finnes i innkjøpsordningene. De siste årenes økte kommersialisering av bokmarkedet, med sterkere fokus på bestselgere, har vært medvirkende til dette. Utviklingen går i retning av at mange av de samme bestselgerne som markedsføres i bokhandlene også etterspørres i bibliotekene. Dette betyr at bibliotekenes utlån av norsk skjønnlitteratur nå er mindre differensiert enn det var tidligere. Biblioteksforskning viser at utlånet har gått fra et mangfold av verdenslitteratur, norske klassikere, kritikerrost litteratur og lettere underholdningslitteratur til internasjonal bestselgerlitteratur og veldig mye krim. Uten en systematisk formidling i bibliotekene vil det være vanskelig å synliggjøre nye forfatterskap og gi lånerne en reell mulighet til å oppdage nye bøker.

Faglig utvalg for litteratur mener det kan gjøres flere administrative grep for å legge til rette for god formidling. Det bør for eksempel innføres flere søknadsfrister og arbeides med en tettere oppfølging av forlag og distributør, slik at bøkene kommer så raskt som mulig ut til bibliotekene. I tillegg bør

det innføres krav om mer informasjon fra forlagene som kan brukes av bibliotekarene i sin formidling.

Folkebibliotekene er offentlige virksomheter der formidling inngår som en kjernevirksomhet og er dekket over kommunale budsjetter. De siste årene har imidlertid Kulturrådet mottatt søknader om og i flere tilfeller bevilget tilskudd til gode formidlingsprosjekter i bibliotek. Kulturdepartementet bevilger prosjektmidler til Nasjonalbiblioteket som kan søkes av norske bibliotek, og i forslag til statsbudsjett for 2015 ligger det inne en økning på kr 20 mill. knyttet til utvikling av folkebibliotekene. Totalt er avsetningen foreslått til kr 48,5 mill. Til sammenligning er Kulturrådets avsetning i 2014 til litteraturfestivaler og prosjekter (som inkl. formidlingstiltak) rundt 8 mill. kroner. Faglig utvalg for litteratur mener likevel det er viktig at Kulturrådet og Nasjonalbiblioteket samordner sin innsats overfor norske folkebibliotek.

Retningslinjer for innkjøpsordningen for norsk skjønnlitteratur

1. Formål

Formålet med innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur er at det blir skrevet, utgitt, spredt og lest ny norsk skjønnlitteratur. Kulturrådet stiller et minstekrav til utgivelsenes kvalitet og innkjøpet skal samlet sett bidra til at norsk litteratur blir publisert i stor bredde.

2. Vedtaksmyndighet og høring

Kulturrådet har den endelige vedtaksmyndighet for innkjøpsordningenes utforming, men forfatter- og utgiverorganisasjonene skal høres før vesentlige endringer i retningslinjer og/eller betalingsmodeller blir vedtatt.

3. Definisjoner

a) Med «skjønnlitteratur» menes utgivelser innenfor sjangrene roman, novelle, lyrikk, dramatikk og bildebok. Utgivelser som har et overveiende faktabasert eller faglig innhold, vil normalt ikke falle inn under ordningen, med mindre de har et tilstrekkelig dikterisk preg.

En utgivelse skal fremstå som et helhetlig skjønnlitterært verk. Dette gjelder også bildebøker og andre utgivelser med betydelige visuelle innslag. Antologier innenfor de nevnte sjangrene kan kjøpes inn.

Tilrettelagt litteratur for lesesvake (med enkelt innhold) vil ikke behandles under innkjøpsordningen for skjønnlitteratur.

b) Med «bildebok» forstår vi her enten ei bok som formidler innholdet bare gjennom illustrasjoner (tekstløs bildebok) eller ei bok der det er illustrasjon(er) på hvert oppslag, og der de til sammen utgjør minst 50 prosent av omfanget.

c) Med «ny» menes bøker som kommer ut som originalverk. For dikt- og novellesamlinger kan under halvparten av innholdet være trykket tidligere, men utgivelsen skal fremstå som et helhetlig nytt verk. Posthume utgivelser som ellers innfrir kravene, godkjennes som nye inntil to år etter forfatterens død. Dersom et originalverk kommer ut som p-bok og e-bok innenfor samme kalenderår, skal søknaden gjelde for innkjøp i begge formater.

d) Med «norsk» menes i denne sammenhengen utgivelser skrevet på bokmål, nynorsk eller dialekt. Norskkravet anses innfridd for bøker oversatt til norsk fra samisk og andre språk såfremt det er en originalutgivelse. Gjendiktninger av lyrikk til norsk anses som originalverk.

4. Énbokregelen

En forfatter kan i utgangspunktet kun ha påmeldt én bok for voksne og én bok for barn og unge til innkjøpsordningen hvert kalenderår. Begrunnet søknad om dispensasjon fra denne regelen må søkes av forlagene i forkant av den første utgivelsen.

5. Krav til søknaden

Norske forlag og utgivere kan søke om innkjøp. En søknad består av søknadsskjema og bok. Søknadsskjemaet må sendes inn før boka kommer ut og innenfor oppgitte frister for at boka skal bli godkjent for behandling. Navn på forfatter og redaksjonssjef (eller tilsvarende) skal oppgis på søknadsskjemaet. Dersom dette er samme person, må et vedlegg som dokumenterer at utgivelsen har gjennomgått en uavhengig redaksjonell kvalitetskontroll følge søknaden. Dokumentasjonen skal bestå av en kort uttalelse fra konsulenten som skal ha gått gjennom manuskriptet før utgivelse.

6. Søkerkategorier

Søkerne kan velge én av to kategorier. Kategorien som oppgis ved første påmelding i et kalenderår skal brukes på samtlige søknader fra forlaget resten av kalenderåret.

Kategori 1: Forlag under kategori 1 skal levere bøker på utgivelsesdato til Kulturrådets distributør, som sørger for videre utsending til folkebibliotekene. Samtidig som bøkene leveres til distributøren, skal leseeksemplarer sendes direkte til riktig vurderingsutvalg. Beskrivelse av leveranse av henholdsvis e-bøker og papirbøker finnes på Kulturrådets nettsider. Samtidig som bøkene leveres, kan faktura sendes Kulturrådet. Dersom bøker og faktura ikke er levert senest 14 dager etter utgivelsesdato, anses påmeldingen som annullert. Begge leveranser skal være fra utgivelsens førsteopplag.

Dersom forlaget i søknadsskjemaet markerer at utgivelsen er et tvilstilfelle med tanke på sjanger eller primærmålgruppe, kan boka bli behandlet på samme måte som for bøker utgitt av forlag under kategori 2, med unntak av krav om innbetaling av gebyr. Forlaget skal sende boka til det utvalget det mener er mest relevant. Etter vurderingen kan utvalget på eget initiativ sende boka til vurdering i et annet utvalg.

Kategori 2: Forlag under kategori 2 skal sende leseeksemplarer direkte til det vurderingsutvalget som skal behandle boka samt ett eksemplar til Kulturrådets administrasjon. For å få boka behandlet, skal det betales et administrasjonsgebyr til Kulturrådet på kr 10 000. Kontonummer finnes på Kulturrådets nettsider. Når en utgivelse er behandlet av vurderingsutvalget, vil forlaget få beskjed om boka blir innkjøpt eller ikke. Dersom boka blir innkjøpt, skal bøker innen 14 dager sendes til Kulturrådets distributør. Beskrivelse av leveranse av henholdsvis e-bøker og papirbøker finnes på Kulturrådets nettsider. Samtidig som bøkene leveres, skal faktura sendes Kulturrådet.

7. Vurderingsprosessen

Påmeldte titler som innfrir de formelle kravene, blir behandlet av ett av fire vurderingsutvalg:

- Vurderingsutvalget for prosa behandler romaner og noveller (inkl bildebøker med overveiende prosatekst) med voksne som den primære målgruppe.
- Vurderingsutvalget for lyrikk behandler lyrikk (inkl. gjendiktninger og bildebøker med overveiende lyrisk tekst) med voksne som den primære målgruppe
- Vurderingsutvalget for dramatikk behandler dramatikk, filmmanus og tv-manus (for barn, unge og voksne) .
- Vurderingsutvalget for barne- og ungdomslitteratur behandler prosa (romaner og noveller), bildebøker og lyrikk med barn og unge som den primære målgruppe.

Ved tvil om sjanger eller primærmålgruppe skal utgiveren melde på utgivelsen til den ordningen og sende den til det utvalget den mener er mest relevant. Tvilstilfeller skal merkes i søknadsskjemaet. Hvert vurderingsutvalg består av minst fire medlemmer som oppnevnes av Kulturrådet for to år av gangen og med mulighet for gjenoppnevning. Utvalgene skal representere en bredde i litteratursyn og kunnskap om ulike sjangre. I tillegg til de fire medlemmene, oppnevnes en suppleant som kan tre inn dersom det ordinære utvalget mener det er tvil om kvaliteten på den påmeldte tittelen innfrir kravene som retningslinjene stiller. Utvalgene kan også innhente faglige konsulentuttalelser, som for eksempel for gjendiktninger. Relevante organisasjoner og foreninger på litteraturområdet vil bli bedt om å komme med innspill og forslag til utvalgsmedlemmer i forbindelse med oppnevningen av vurderingsutvalgene. Adresselister til vurderingsutvalgene følger som vedlegg 1.

I diskusjonen om minstekravene til kvalitet skal hver tittel vurderes innenfor sin sjanger. Utvalgene skal blant annet legge vekt på om de påmeldte utgivelsene

- fremstår som helhetlige litterære verk
- innehar tilstrekkelige kunstneriske, språklige og håndverksmessige kvaliteter
- har vært underlagt et nødvendig redaksjonelt arbeid

Vurderingsutvalgene er delegert vedtaksmyndighet fra Kulturrådet. Utvalgene kan på eget initiativ ta opp igjen bøker til behandling. Lister over behandlede bøker skal legges fram for Kulturrådet til orientering.

8. Betaling

Kulturrådet betaler ett beløp direkte til forlaget for hele innkjøpet. Beløpet skal fordeles mellom forlag og forfatter på bakgrunn av sjangerspesifikke betalingstabeller, som følger som vedlegg 2. Beløpene som oppgis i betalingsmodellen kan justeres årlig, og vil være avhengig av Stortingets budsjettbehandling for hvert år.

Dersom Kulturrådet kjøper inn en bok i en annen kategori enn den er påmeldt i, vil forlaget få direkte beskjed om hvordan eventuell utligning av utestående beløp fra enten Kulturrådet eller fra forlaget skal gjøres.

Utgivelser påmeldt av forlag under kategori 1 vil bli forhåndsbetalt med hele beløpet til forlaget. Dersom boka ikke blir kjøpt inn, skal *forlaget* betale tilbake hele innkjøpssummen og 50 % av det øremerkede forfatterhonoraret.

9. Tilgjengeliggjøring i folkebibliotekene

Bøkene som kjøpes inn, tilgjengeliggjøres for norske folkebibliotek både som papirbøker og e-bøker. Bildebøker kan leveres kun som papirbøker. Fordelingsnøkkelen for antall bøker og bibliotek som skal motta dem, følger som vedlegg 3. Folkebibliotekene skal ivareta og gi tilgang til de innkjøpte bøkene i minst fem år.

Kulturrådet inngår avtaler med distributører for papirbøker og e-bøker, der blant annet digital sikkerhet vil tillegges stor vekt.

10. Aksept

Ved søknad erkjenner og aksepterer søker de vilkår og betingelser som fremgår av søknadsskjemaet og retningslinjene som hører til innkjøpsordningen.

VEDLEGG 1 – MEDLEMMER AV VURDERINGSUTVALGENE

Legges fram i R1/15.

VEDLEGG 2 – BETALINGSTABELLER

PROSA VOKSEN – 703 P-BØKER OG 70 E-BØKER

Format og målform	Forfatter *	Forlag	Faktura til Kulturrådet
P-bok	70 000	110 000	180 000
Tillegg e-bok	0	+ 32 000 (8000 kr MVA)	212 000

LYRIKK VOKSEN – 703 P-BØKER og 70 E-BØKER

Format	Forfatter *	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	60 000	78 000	138 000
Tillegg e-bok	0	24 000 (6000 kr MVA)	162 000

DRAMATIKK VOKSEN OG BARN OG UNGE – 703 P-BØKER OG 70 E-BØKER

Format	Forfatter *	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	50 000	70 000	120 000
Tillegg e-bok	0	22 000 (5500 kr MVA)	142 000

BILDEBØKER VOKSEN FIREFARGET – 703 P-BØKER

Format	Forfatter *	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	70 000	100 000	170 000

BILDEBØKER VOKSEN SVART HVITT – 703 P-BØKER

Format	Forfatter *	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	70 000	70 000	140 000

PROSA/LYRIKK BARN OG UNGE- 1480 P-BØKER OG 70 E-BØKER

Format	Forfatter*	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	95 000	130 000	225 000
Tillegg e-bok	0	13 000 (3250 kr MVA)	238 000
Tillegg nynorsk uten e-bok	5000	10 000	240 000
Tillegg nynorsk med e-bok	5000	10 000	253 000

BILDEBØKER BARN OG UNGE FIREFARGET – 1480 P-BØKER

Format	Forfatter*	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	95 000	125 000	220 000
Tillegg nynorsk	5000	10 000	235 000

BILDEBØKER BARN OG UNGE SVART HVITT – 1257 P-BØKER

Format	Forfatter*	Forlag	Faktura til Kulturrådet
Kun p-bok	95 000	125 000	220 000
Tillegg nynorsk	5000	10 000	235 000

*Innbakt i forfatterhonoret ligger eventuelle honorarer også til illustratør, gjendikter, o.l. Samme fordelingsnøkkel skal benyttes som i kontrakt inngått mellom forlag og opphavsmenn. MVA for e-bøker er oppgitt i hver enkelt betalingstabell som inneholder e-bøker. MVA må fremgå på innsendt faktura.

VEDLEGG 3:**FORDELING AV 703 PAPIREKSEMPLARER VOKSENBØKER**

Antall innbyggere i kommunen	Antall kommuner	Antall p-bøker per kommune	Antall p-bøker totalt
>500 000	1	25	25
100 000 – 500 000	4	11	44
50 000 – 100 000	10	6	60
30 000 – 50 000	12	4	48
20 000 – 30 000	25	3	75
10 000 – 20 000	60	2	120
– 10 000	316	1	316
Totalt folkebibliotek			688
Stortinget			1
Nasjonalbiblioteket			1
Kulturrådet			1
Utenriksstasjoner			12
Totalt			703

FORDELING AV 1480 PAPIREKSEMPLARER BARN OG UNGE

Antall innbyggere	Antall kommuner	Antall p-bøker per kommune	Antall p-bøker Totalt
>500 000	1	51	51
100 000 – 500 000	4	14	56
30 000 – 100 000	22	10	220
10 000 – 30 000	85	6	510
- 10 000	316	2	632
Totalt folkebibliotek	428		1469
Stortinget			1
Nasjonalbiblioteket			1
Kulturrådet			1
Utenriksstasjoner			8
Totalt			1480

FORDELING AV 70 E-BØKER PÅ FYLKESNIVÅ, VOKSEN OG BARNE- OG UNGDOMSBØKER

Antall innbyggere	Antall fylker	Antall lisenser per fylke	Antall lisenser totalt
300 000 <	5	5	25
200 000 – 300 000	3	4	12
> 200 000	11	3	33
Totalt	19		70